

Toplum, Bilim ve Kozmos İlişkisi: Organik Doğa Anlayışından Mekanik Doğa Anlayışına

Dr. Öğr. Üyesi Büşra ÖZÜDOĞRU

Trabzon Üniversitesi, İktisadi İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi

Sosyoloji Bölümü, busracglrr@gmail.com, ORCID: 0000-0002-4778-8367

Özet

Bilgiye yüklenen anlamda doğa (kozmos) fikrinin değişimi organik doğa anlayışından mekanik doğa anlayışına doğru değişim ile sonuçlanmıştır. İnsanlık 17. yüzyıla kadar doğanın düzenini anlamayı ve onunla uyum içinde yaşamayı kendine gaye edinmiştir. Bu gayede gerçekleştirilen bilim; değerli olan doğayı anlamak adına irfan ve erdem ilkeleriyle hareket etmiştir. O dönemler için bilim, “doğal olan düzenin sırrını keşfetmek” üzerine yapılan bir işti. Bu da dönemin bilim adamlarının tavrını çevresel (ekolojik) bir tavır kılmaktaydı. Çalışmada mekanik doğa anlayışının ortaya çıkmasında üç ana parametre üzerinde durulmuştur. Bunlardan ilki, modernitenin dayandığı ana unsurlardan biri olan hümanizmdir. Bu fikir, evrenin merkezine tanrı yerine insanı koyma anlayışını geliştirmiş ve her şeyin belirleyicisi olan insan, doğadan sınırsız yararlanma hakkına sahip olmuştur. İnsanın modern dünya görüşü çerçevesinde merkeze oturtulması ve doğayı kontrolü altına alabilecek bir anlayış geliştirmesi ile toplum-kozmos ilişkisi değişmiştir. Bacon’dan alıntılanarak “bilgi güçtür” ifadesiyle, bu güce sahip olmak doğanın tüm sırlarını çözebilecek, onu insan egemenliği altına alabilecek güce de sahip olmak olarak görülmüştür. Doğaya dair bilgi ve bilim anlayışının değişiminde pozitivizmin ve kapitalizmin etkisi de çalışma çerçevesinde tartışılan diğer parametreler olmuştur. Bu çerçevede bilginin uğradığı anlamsal değişim, organik bir bilim anlayışını

da fes ettirmiş ve bilim, insanın elde ettiği güç ile doğanın sırlarını çözebilecek ve onu egemenliği altına alabilecek bir bilgiyi elde etme amacına yönelmiştir. Bu değişim ile toplum doğal kaynakların sömürülmesi noktasında oldukça cesur davranmıştır. Fakat insanın doğa ile olan münasebeti son noktada kendi felaketini getirmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bilgi Sosyolojisi, Bilim sosyolojisi, Toplum, Organik doğa, Mekanik doğa

The Relationship between Society, Science and the Cosmos: From Organic Nature to Mechanical Nature

Abstract

The change of the idea of nature (cosmos) in the sense attributed to knowledge resulted in a change from organic nature understanding to mechanical nature understanding. Until the 17th century, humanity aimed to understand the order of nature and live in harmony with it. Science carried out for this purpose; He acted with the principles of wisdom and virtue in order to understand the precious nature. For those times, science was a work on "discovering the secret of the natural order". This made the attitude of the scientists of the period an environmental (ecological) attitude. In the study, three main parameters were emphasized in the emergence of the understanding of mechanical nature. The first of these is humanism, which is one of the main elements on which modernity is based. This idea developed the understanding of putting man instead of god at the center of the universe, and man, who is the determinant of everything, had the right to unlimited use of nature. The relationship between society and the cosmos has changed, with human being placed in the center within the framework of the modern worldview and developing an understanding that can control nature. With the phrase "knowledge is power", quoting Bacon, having this power was seen as having the power to solve all the secrets of nature and to bring it under human domination. The effect of positivism and capitalism in the change of knowledge and understanding of nature about nature has also been the other parameters discussed within the framework of the study. In this context, the semantic change that knowledge has undergone has also abolished an organic understanding of science, and science has turned to the aim of acquiring knowledge that can solve the secrets of nature and dominate it with the power gained by human beings. With this change, the society acted very bravely at the point of exploitation of natural resources. But man's relationship with nature brought his own disaster at the last point.

Keywords: Sociology of knowledge, Sociology of science, Society, Organic nature, Mechanical nature

Giriş

Toplum, bilim ve doğa ilişkisinin ele alındığı bu çalışmada, doğaya dair üretilen bilgi ve bilimin dönüşümü sosyolojik bir perspektiften ele alınarak organik doğa anlayışının Modern Çağ ile birlikte mekanik doğa anlayışına dönüşümü üzerinde durulmuştur. Çalışmanın ilk bölümünde organik doğa anlayışının ilk çağlardan modernlik öncesine kadar varlığının izleri sürülmüştür. Buna göre İnsan-doğa ilişkisi modernlik öncesi dönemlerde ekolojik bir tavır içindeydi. İnsan, kendini doğanın bir parçası ve doğanın uyumunu sarsmaktan endişe duyan bir varlık olarak görmekte ve bu da insanın doğaya dair bakışı organik kılmaktaydı. Ayrıca bu dönemlerde doğanın, insanı besleyip doyuran bir ana gibi tasvir edildiğini de görüyoruz. Organik doğa anlayışının hâkim olduğu dönemlerde insan, hem maddi hem de zihinsel, sezgisel, sosyal ve ahlaki gelişim ve olgunluğunu doğanın içinde kazanmaktadır.

Organik doğa anlayışının hâkim olduğu dönemlerde doğaya dair üretilen bilgiye ve bilim anlayışına bakıldığında bilim; irfan, erdem ilkeleriyle birlikte anılmaktaydı ve eski çağ bilim anlayışına göre doğa, değerli olanı simgelemekteydi. Çalışmanın ikinci bölümünde insan-doğa ilişkisinin dönüşümünde bilgiye ve bilime yüklenen anlamın dönüşümü ve paradigmanın kırılışı üzerinde durulmuştur. Önceleri doğadan yalnızca pragmatik ölçüde yararlanan bilim anlayışı, bu bağlamda ürettiği bilgiyi, doğaya karşı bir güç olarak kullanmak ve doğaya hükmetmek düşüncesinden uzaktı. Ancak Aydınlanma Çağı denen modernite ile birlikte bilim-doğa ilişkisindeki bütünleştirici temel; iddiacı ve kendini kabul ettirici şekle dönüştü. Bilgi de bu anlamda değer anlamından; güç ve egemen olma anlamına doğru değişime uğradı. Kartezyen bilim anlayışına göre evren tıpkı bir makine gibidir ve evrende soyut olan şeylere yer yoktur. Maddesel âlemdeki her şey mekanik kurallara tabidir ve analitik düzlemde açıklanabilir. Comte'un ortaya attığı pozitif bilimin amacı da doğanın ve doğaya ait bütün parçaların tümevarım bir yöntemle parçalara ayrılarak incelenebilmesidir. Böylece artık doğayı kullanmak ve sömürmek için gerekli bilimsel yetki sağlanmıştı. Bütün bunlar toplumun doğaya dair mekanik bir anlayışa geçmesinde önemli bir etkiye sahip olmuştur.

Çalışmanın üçüncü bölümünde mekanik doğa anlayışının temel parametreleri üzerinde durulmuştur. Buna göre modern düşüncenin temel öncüllerinden hümanizm fikri ile insan, kendini tanrının yerine ikame etmiş ve tanrısal bir özen konumuna gelmiştir. İnsanın her şeyin belirleyicisi bir özne olarak kendini var etmesi insan-doğa ilişkisini de belirlemiş ve mekanik bir doğa

anlayışının önünü açmıştır. Paradigmadaki bu değişim bilgi, özne, hakikat, doğa ilişkilerindeki geleneksel bakışı kökten değiştirmiştir. Mekanik doğa anlayışının diğer parametreleri olan kapitalist sistem ve endüstri toplumuna geçiş ile insanın kendini doğanın bir parçası olmaktan ayırmıştır. Artık doğanın canlı bir organizma değil bir makine gibi algılanması süreci doğanın sömürülmesi ve kaynakların hızla tüketilmesini beraberinde getirmiştir. insanın makine-dünya görüşü insan-doğa çatışmasını, insan-insan çatışmasına da dönüştürmüş mekanik doğa anlayışı, mekanik bir toplum anlayışıyla sonuçlanmıştır. Bu minvalde çalışmada mekanik doğa anlayışının hem doğaya hem insanlığa getirdiği zarar faturaları örnekler üzerinden tartışmaya açılmıştır.

Organik Doğa Anlayışı

İlkçağlardan bu yana insanlık daima doğa ile etkileşim içerisinde olmuştur. Bu etkileşimde insan doğanın bir parçası olarak varlık bulur. “insanın doğanın bir parçası olduğuna dikkat çekilmesi onun doğayı kendi organı gibi algılamasını ve de bilimsel olarak önem verilmeyen sezgisel duyuların da önemli olduğunu vurgulamaktadır” (Erzen, 2006: 69). Bu durumda insan-doğa ayrımının olmadığını, insanın kendini doğa ile birlikte değerlendirdiğini söylemek mümkündür. Giddens, modernlik öncesi dönemlerde insanlığın kendini doğa ile birlikte değerlendirmesini şu şekilde açıklamaktadır: “Modernlik öncesi kültürlerin çoğunda, hatta büyük uygarlıklarda bile, insanlar çoğunlukla kendilerini doğayla birlikte değerlendirirdi. Yaşamları, beslenmeyle ilgili doğal kaynakların elverişliliği, ürün ve hayvanların iyi ya da kötü durumda olması ve doğal yıkımların etkisi gibi doğanın değişken durumlarına ve kaprislerine bağlıydı” (Giddens, 2014: 64). Dolayısıyla eski çağlarda insanlığın gayesi, doğanın düzenini anlamak ve onunla bir uyum içinde yaşamaktı. İnsan Protogoras’ın sözünde belirttiği şekliyle “Her şeyin ölçüsü” değildi. Her ne kadar Protogoras’ın sözü insan merkezci düşüncenin tohumlarının atıldığı bir dönemin başlangıcı olarak kabul edilse de, insanın merkezci bir düşünceyle kendini her şeyin ölçüsü ve doğanın da tek hâkimi olarak konumlandırmasına Aydınlanma sürecine kadar uzun bir zamanın geçmesi gerekecekti.

İnsan-doğa kavramsallaştırması üzerine yapılan toplumsal analizlerden biri de İbn-i Haldun’a aittir. Onun Umran biliminin temel öğelerinden biri, insan-doğa etkileşiminde doğanın insanı ve toplumu fiziksel, zihinsel ve ruhsal olarak belirleme gücüdür. Buna göre insan ve toplum, içinde yaşanılan doğa tarafından şekillenir. Gelişmeyi, tekâmülü ve sürekli şekillenme fikrini esas alan İbn-i Haldun, insanı toprağın mahsulü olarak görmüştür. Ona göre, tabiat ve iklim şartları sadece insanların rengine, bedenine ve şekline tesir etmekle kalmamış, beynine, dimağına, yapısına ve

mizacının oluşmasına da sebep olmuştur (Turgut, 2013: 181). İbn-i Haldun'un analizleri, insanın yalnızca fiziksel ihtiyaçlarının karşılanmasında değil, insan eylemlerinin biçimlenmesinde ve coğrafi şartlara göre şekil almasında doğanın zihinsel ve ruhsal belirleyici gücünü ortaya koymaktadır. Nitekim bakıldığında, dünya üzerinde yaşayan insanların buldukları coğrafi koşullara göre hem fiziksel olarak farklılaştığı hem de davranışsal olarak çeşitlilik gösterdiği açıkça görülmektedir. Akdeniz insanının sıcakkanlı ve eğlenceli insanlar oluşuna karşı, İskandinav insanları daha serinkanlı ve toplumsal disiplini daha yüksek insanlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ortaçağ'a bakıldığında da insanın doğaya bakış açısı organik, yani ekolojik bir tavrdaydı. Bu dönemde doğa, insanları besleyip doyuran bir ana gibi tasvir edilmiştir. Doğal olarak doğa kavramı, insanları dizginleyen de bir unsurdur. Çünkü kişi anasını kolayca katledemez, bağırsaklarını altın için deşemez veya vücudunu sakatlayamazdı. Dünya canlı ve duyarlı olarak görüldüğü sürece onu yok edici davranışlar insan ahlâkına aykırı görülecekti (Capra 1992'den akt. Yaylı, 2006: 71). Bu dönemde insanlar doğanın manevi özelliklerle bütünleşmiş bir ana, yahut aşkın özellikleri olan bir Tanrı veya yaratıcının insanlığa sunduğu bir emanet olduğuna inanıyor ve kendisini de doğanın bir parçası olarak görüyordu. Dolayısıyla doğaya dair tanımlamalarda insan, doğanın dışında bir şey olarak değil, doğayla içkin bir varlık olarak tanımlanmaktaydı. Bu tanımlamalara göre birbirinin içerisinde eriyen ve birbirinden kesin bir dille ayıramayacak insan ve doğa anlayışı hâkimdir (Arı, 2020: 22).

Organik doğa anlayışının hâkim olduğu dönemlerde insan, hem maddi hem de zihinsel, sezgisel, sosyal ve ahlaki gelişim ve olgunluğunu doğanın içinde kazanmaktadır. Muazzam bir denge ve ölçü üzerine yaratıldığına inanılan doğanın, bu ölçü ve denge ile bütün canlıları kuşattığı düşünülmektedir. Doğa insanı kapsayan, soyut bir güç olarak romantize edilmekte, saflık, masumluk ve kendiliğinden bir varoluşu imlemektedir (Arı, 2020: 23). İnsanın doğaya karşı bu bakış açısında dinin de yeri yadsınamaz. Doğanın kaynağı, yapısı, insanın bu yapı içerisindeki yeri gibi sorular hem ilahi hem de doğa dinleri içinde çevreci bir tutumla ilişkiliydi. Hatta sanayileşmeye bir tepki olarak ortaya çıkan çevreciliğin ve ekolojizmin bir takım ilkelerinin izlerinin eski pagan, Hinduizm, Budizm ve Taoizm dinlerine kadar gerilere götürülebileceği iddia edilir (Heywood, 2013: 259). Dini öğretilerde insan-doğa ilişkisi bütüncül veya holistik bir yaklaşımla ele alınarak, insan ve doğa kavramları birbirleriyle özdeşleştirilmiştir. Heywood'a göre (2013: 265): "İlkel dinler, genelde, insan ve diğer hayat biçimleri, dolayısıyla da canlı ve cansız varlıklar arasında bir ayrım yapmaz. Taşlar, nehirler, dağlar ve hatta "Tabiat Ana" olarak görülen

dünyanın kendisi canlıdır". Doğanın kendisini canlı gören ilkel pagan dinlerde holistik yani bütünleştirici doğa fikrine rastlanmaktadır. Evrendeki her şeyin kaynağının Tanrı olarak görülmesi anlayışı, doğaya ait küçük bir parçayı teşkil eden insanın kendini merkezi konuma koymasını engelleyen ve sınırlandıran bir faktördü.

Dini anlayışlar çerçevesinde insanın doğaya bakışında ahlak olgusu da insan-doğa ilişkisinde temel bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü canlı bir organizma olarak görülen doğa ve bu organizmanın parçası olan insan arasındaki ilişki ahlaki bir ilişki olarak nitelendirilmektedir. Doğa ve içindekiler ahlaki topluluklar bütünü olarak tasvir edilmektedir, yani insanlar topluluk içindeki diğer üyelerden daha fazla hakka sahip ve saygıyı hak eden "sade vatandaşlar" değildir (Heywood, 2013: 271). Bu düşünceler, sanayileşme sonrası çevresel, ekolojik akımların dayandığı kuramlara da kaynaklık etmiştir. Tok'a göre de doğa denen ahlaki topluluğun üyeleri arasında canlı merkezli bir eşitlik vardır. Yerküredeki tüm organizma ve varlıklar eşit ahlaki değer taşır ve her biri birbirine bağlı bütünün parçalarıdır. Buna göre, bir şey doğanın bütünlüğünü, istikrarını ve güzelliğini koruma eğiliminde ise doğru, tersine bir eğilimde ise ahlaki olarak yanlıştır (Tok, 2012: 179).

Doğaya Dair Bilgi ve Bilim Anlayışının Dönüşümü

İnsan-doğa ilişkisi çerçevesinde doğaya dair üretilen bilgi ve bilim anlayışındaki dönüşüm organik doğa anlayışından mekanik doğa anlayışına geçişin en temel faktörüdür. Denilebilir ki, insanın doğaya dair düşüncelerinin modern dönemle birlikte mekanik bir biçim almasında bilgi ve bilim anlayışının doğayı makine gibi gören nesnel bakışı belirleyici olmuştur. Eski çağda bilim; irfan, erdem ilkeleriyle birlikte anılmaktaydı ve eski çağın bilimine göre doğa değerli olanı da simgelemekteydi. Bilim, "Tanrı'nın yüce şahı için", veya Çinlilere göre, "doğal düzenin yolunda gitmek" ve "Tao'nun akışını izlemek için" yapılan bir işti. Dolayısıyla bu bakış açısıyla değerlendirdiğimizde bütünleştirici bir yaklaşım hâkimdi. Bu yaklaşım da bilim adamlarının tavrını ekolojik kılmaktaydı (Capra 1992'den akt. Yaylı, 2006: 69). Öte yandan doğa, Tanrı'nın varoluşuyla ilgili kozmolojik bir argüman olarak görülüyordu. Bu kozmolojik argümana göre, evrenle ilgili apaçık olgulardan yola çıkarak Tanrı'nın varolduğu sonucunu çıkarsamak mümkündür (Cevizci, 2009: 247). Dolayısıyla insanın evrene dair ürettiği bilgi ve bilim anlayışı metafizik ve teolojik bilgi anlayışlarıyla da bağlantı içerisindeydi.

Eski çağlarda doğadan, hayatta kalmak amacıyla ve fiziki ihtiyaçların giderilmesi amacıyla yararlanıldığı için insan-doğa etkileşimi içerisinde insanın doğa karşısında güçsüz ve ona bağlı

hali, bütünleştirici bir bilim anlayışını da beraberinde getirmiştir. Bu bilim anlayışı Eski Yunan'da yer alan "doğayı olduğu gibi bırak" sloganı üzerineydi. Çünkü doğa karşısında insan, gücünün nedensel aşağı düzeyde olduğunun bilincindeydi. Volkan patlamaları, sel basmaları ve depremler karşısında ne yapılabilirdi ki? (Küçükali, Akbaş 2016: 681). Doğadan sadece pragmatik ölçüde yararlanan bilim anlayışı, bu bağlamda ürettiği bilgiyi, doğaya karşı bir güç olarak kullanmak ve bu şekilde doğaya hükmetmek düşüncesinden azadeydi. Ancak elbette ki doğaya dair üretilen bilginin ve bilimin asırlar içerisindeki birikimi ve Aydınlanma Çağı ile birlikte evrene bakış açısının dönüşümü ile birlikte bir değişimi söz konusudur.

Zamanla insan-doğa arasındaki ilişki insanın çevreyi denetleme ve ona egemen olma duygusu ile değişime uğradı. 17. asırdan sonra bütünleştirici temel; iddiacı, kendini kabul ettirici şekle dönüştü. Bu noktada Rousseau'nun fikirlerine değinmekte yarar var. Aydınlanma ve modernliğin ilk eleştirilerini yapan Rousseau'ya göre insan önceden "doğa durumunda" yaşıyordu ve bu şekilde yaşaması için gerekli olan içgüdüye sahipti. Doğa durumundaki insanı Rousseau, tüm korku ve kaygılarından uzak insan olarak görmekteydi. Doğa durumu eşitsizliğin olmadığı bir durumu simgelemekteydi. Rousseau'nun fikirlerinde insan akıl sahibi varlık olarak değil, doğanın buyruklarına uyup uymamakta özgür olan bir varlık konumundadır. İnsanın kendisindeki bu yeti, doğa durumundaki insanın sakin ve huzurlu yaşantısını sona erdiren bir yetidir. İnsan doğanın buyruklarına uymayı reddettiğinde doğa durumundaki özelliklerini de yitirmeye başlamıştır. Korkak, zayıf bir varlık haline gelen insanlar arasında eşitsizlik ve kötülük başı çekmiştir. İnsanın doğası vahşiliğe doğru bir eğilim göstermiş ve bu vahşiliğin ya da yozlaşmanın ilk adımı ise özel mülkiyet olmuştur. (Kılıç, 2015: 111). Rousseau'nun toplum sözleşmesi teorisini geliştirdiği düşüncelerine göre insanlık tarafından üretilen "yapay" uygarlık, doğa durumundaki eşitliği ve ahengi bozmuştur (Görmez, 2020: 71). Onun insan-doğa ilişkisinde ortaya koyduğu doğal haldeki durum ve ahenkli yapı, ekolojik düşüncenin izlerini taşır.

İnsanın doğa karşısında savunmasız ve güçsüz konumu, akıl yordamıyla ürettiği bilim sayesinde tersine dönmüş ve dengeler doğanın insan aklı karşısında güçsüz ve savunmasız olduğu bir hal almıştır. Bilginin erdem, değer anlamından; güç, egemen olma anlamına doğru değişimi insanın doğaya karşı bakışının da değişiminin başlıca sebebi olarak görülebilir. İngiliz filozof ve bilim insanı Bacon'a göre "bilgi güç" tür, bu güce sahip olmak doğanın tüm sırlarını çözebilecek, onu insan egemenliği altına alabilecek güce de sahip olmak demektir. Bu düşünce ile ekolojik anlayışın, yani doğa merkezci anlayışın yerini nesne olan doğanın bilgisine erişme anlayışı

almıştır. İnsanın özneleşmesi ve doğanın nesneleşmesi beraberinde insanın doğa üzerinde mutlak bir egemenlik kurabileceği düşüncesini getirmiştir. Kendine ve doğaya yabancılaşan insan doğayı ele geçirilmesi gereken bir nesne olarak algılamıştır. Bu düşüncenin temelini kurucusu Bacon'dır. Bacon'ın temel amacı doğayı iyice anlamak ve onu insanların hizmetinde kullanmayı sağlayacak güvenilir bir sistem inşa etmektir. Organik doğa anlayışından mekanik doğa anlayışına geçiş demek olan bu anlayış, bilginin erdemden güce dönüşmesi anlamına da gelmektedir. Bu anlayış değişimiyle bilgi, insanın doğaya egemen olmasının bir aracı olarak güç unsuruna dönüşmüştür. (Koçak, Koyuncu, 2014: 680). Bacon Yeni Atlantis isimli kitabında insanların elde edeceği bilgi sayesinde doğanın lütfuna ihtiyaç duymayacağını anlatır:

(34.madde) "Birçok suni kuyularımız ve membalarımız var."

(35.madde) "Büyük ve geniş evlerimiz var. Buralarda kar, yağmur, dolu, bazı cisimlerin suni olarak yağdırılmasını, gök gürültüleri, yıldırımlar gibi atmosferik görünüşleri taklit ediyoruz."

(38.madde) "Büyük ve çeşitli bağ ve bahçelerimiz var. Yine yapay olarak bağ ve bahçelerde ağaçlar ve çiçekleri mevsimlerinden önce veya sonra çiçek açtırıp doğal olarak vereceklerinden daha çabuk yemiş verdiriyoruz. Yine yapay olarak, onları olacaklarından daha büyük, meyvelerini daha iri, daha tatlı, doğal koku, renk ve biçimlerinden farklı olarak yetiştiriyoruz" (Bacon, 2008: 115-118).

Bacon'un yanı sıra Galileo, Newton ve Descartes'a göre de bilimin temel amacı doğaya egemen olmayı sağlamaktır. "Doğaya egemen olma ise kendi içinde iki anlama sahip olmuştur: 1. Bilginin gücü insanı aydınlatır ve doğadan bağımsızlaştırarak özgür kılar, 2. Bilginin gücü doğaüstünde bir egemenlik sağlar. Birinci anlamda vurgulanan, kuramsal bilgi; ikinci anlamda vurgulanan ise bu bilginin teknik yöneltimi ve kullanımınıdır." (Ströker, 2005:145). Her iki anlamıyla birlikte insanoğlu güç olarak ürettiği bilgi sayesinde doğa karşısında söz sahibi olabileceğini düşünmüştür.

Descartes'in geliştirdiği Kartezyen düşünceye göre evren tıpkı bir makine gibidir ve bu evrende soyut olan şeylere, maneviyata yer yoktur. Maddesel âlemdeki her şey mekanik kurallara tabidir ve analitik düzlemde açıklanabilir. Bu yaklaşım, tüm bilimsel gözlemciliği ve doğal olguları ifade eden tüm kuramların şekillenmesini etkilemiştir. Evrene yani doğaya olan bakıştaki değişimin Aydınlanma dönemi geliştirilen düşünceler çerçevesinde büyük bir dönüşüme uğramasında, bilgiye ve modern bilime yüklenen anlamın değişmesinin sebep olduğunu görmekteyiz. Artık

doğayı kullanmak ve sömürmek için gerekli bilimsel yetki sağlanmıştı, böylece bilimsel bilgi kendimizi, doğanın efendisi yapmak amacı doğrultusunda kullanıldı.

Aydınlanma Çağı ve sonrasında ortaya çıkan bilim ve teknikteki sürekli ilerlemelerle modern çağ, doğaüstüne anlayışımızı tepeden tırnağa değiştirdi: İlk Çağ ve Orta Çağ insanların doğaya karşı duydukları -neredeyse- dinsel saygıdan bir kopuş oldu. 17. yüzyıldan itibaren doğayla ilgili yeniden değerlendirmeler yapıldı (Küçükali, Akbaş, 2016: 682). Modernleşme ile birlikte önceleri metafizik açıdan ele alınan, dünyanın ve evrenin bütünüyle özdeş olduğu anlayışın yerini, doğa bilimleri tarafından konu alınan, kendi yasallığına sahip özel bir varlık alanı olarak değerlendirilen bilim anlayışı almıştır (Cevizci, 2009: 123).

Prigogine'e göre modernleşme ile birlikte "doğayı anlama isteği, Batı düşüncesinin en büyük projelerinden biri olmuştur. Bu, doğayı kontrol altına almakla bir tutulmamalıdır" (Prigogine, 2004:171). Ancak bu düşünce çok iyimser bir düşüncedir. Yahut öyle okunmak istenmiştir. Çünkü gelinen durumda Batı'nın doğayı anlama isteği tam olarak doğanın dinamik bir hedefe dönüştürülmesi ve ona egemen olma isteği halini almıştır.

Comte'un pozitif bilimi öne çıkaran tarihsel evrimci bilim anlayışı ve Scheler'in insanlığın entelektüel tarihini belirlediği şemaların tümünde modern bilim ve bu bilim ile üretilen bilginin insanlık tarihindeki üstün gücü ortaya çıkarılmıştır. Scheler'e göre insanlığın entelektüel tarihi; mit ve menkıbe, doğal folk dili, dini bilgi, mistik bilgi, felsefi metafizik bilgi, matematiğin ve doğal bilimlerin pozitif bilgisi ve nihayet teknoloji bilgisi olmak üzere evrimci, dolayısıyla ilerlemeci bir şema arz etmektedir (Arslan, 2007: 55). Pozitif bilimin amacı doğanın ve doğaya ait bütün parçaların tümevarım bir yöntemle parçalara ayrılarak incelenebilmesidir. Bu anlayışa göre matematik ve ölçme aracılığıyla doğa bilgisini elde edebilmek için gözlem ve deney bilim yönteminin iki asli unsurunu oluşturmaktadır (Henry, 2011: 15). Bu iki unsuru ile pozitif bilim diğer bilimler karşısında yetkinliğini, akılcı bir güç ve faaliyet alanı olduğunu ispatlamıştır. Dolayısıyla artık "İnsan doğa bilimlerinin nesnesi, doğa, insan bilimlerinin nesnesi" halini almıştır (Arslan, 2007: 54). Böylece bilimlerin birliği ideali mümkün kılınmış ve pozitivizm bütün bilimler adına hüküm verebilen yegâne bilim olma özelliği kazanmıştır.

Tarihsel süreçte bir milat olarak imlenebilecek kişi olan Bacon'dan sonra bilimin amacı, aydınlanmak ve doğayı anlamak yerine, doğaya egemen olup onu denetleyecek bilgiyi elde etmeye dönüşmüştür. Bu durumda ise bilgi, çevreci anlayışını kaybetmiştir. Bacon'a göre doğa "başıboş

dolaşmalarında kısıtılıp avlanmalı" idi, "hizmete mecbur edilmeli" ve "köle " yapılmalı idi. Doğa "dizgin altına alınmalı" ve "sırları işkence ile zorla ortaya çıkarılmalı" idi (Capra'dan akt. Yaylı, 2006: 70). Bacon, doğayı bir köle, hizmete mecbur bırakılacak bir dişi gibi görmüştür. Böylece o döneme kadar "besleyici bir ana" gözüyle bakılan doğa, Bacon'un yazılarında radikal şekilde değişime uğramış ve ardından Descartes ve Newton'un bilimsel devrimleri doğaya karşı olan eski bakış açısını tamamen ortadan kaldırmıştır. Bundan böyle doğa bir organizma olarak değil, bir makine olarak görülmeye başlanmış, bu durumda insanın doğaya karşı olan tavrı da değişmiştir. Bu noktadan hareketle insanın doğa durumundan ya da organik doğa anlayışından, doğaya egemen olmaya çalışan mekanik bir anlayışa geçtiğini görmekteyiz.

Hümanist İnsanın Paradoksu: Mekanik Doğa Anlayışı ve Doğanın Katli

Toplumun doğaya dair mekanik bir anlayışa geçmesinde modernleşmenin önemli bir payı vardır. Modernitenin dayandığı üç ana unsur bulunmaktadır, bunlar hümanizm, ampirizm ve rasyonalizmdir. Bu noktada hümanizm fikri, evrenin merkezine tanrı yerine insanı koyan bir anlayışın geliştirilmesidir (Koçak, Koyuncu, 2014: 679). Hümanist düşünce temelinde insan, artık tanrısal bir özne konumundadır ve doğadan sınırsız yararlanma hakkına sahiptir. Hatta doğaya, sırlarını kendisine vermesi için işkence bile edilebilir. Dolayısıyla modern dünya görüşü insanı merkeze almış ve bu bağlamda doğayı da kontrolü altına almayı amaçlamış bir anlayış olarak karşımıza çıkmaktadır. Paradigmadaki bu değişim bilgi, özne, hakikat ve doğa ilişkilerindeki geleneksel bakışı kökten değiştirmiştir. İnsan özne olarak, her şeyin belirleyicisi konumuna gelmiştir. İnsanın özne durumuna gelmesi kendisinin karşısında bulunan her şeyin nesne durumuna gelmesini de ifade etmektedir. Doğa ile insan ilişkisi, insanın doğanın bir parçası ve doğanın uyumunu sarsmaktan endişe duyan bir varlık anlayışından, insanın doğayı egemenliği altına almaya başladığı bir anlayışa doğru evrilmiştir.

Foucault'ya göre "On sekizinci yüzyılın sonuna kadar insan [diye bir şey] yoktu... insan, son yıllarda yaratılmıştır" (Foucault, 1973'den akt. Demirhan, 2004: 53). Bu ifade doğanın kavranışında yaşanan dönüşümü özetler niteliktedir. Organik doğa anlayışının olduğu dönemlerde insan-doğa ayrımı yoktu, hatta insan kendini doğanın bir parçası, doğayı da kendinin bir uzvu olarak görmekteydi. 18. yüzyılın ortaya koyduğu hümanist düşünce ile "insan" yaratılmıştır ve doğadan epistemolojik olarak bağımsızlaşmıştır. İnsanın, doğadan ayrıştırılması süreci doğanın bir

“nesne” olarak kavramsallaştırılmasında etkili olmuş, doğa üzerinde kurulacak olan egemenlik inancına neşet etmiştir (Demirhan, 2004: 53).

İnsan/kişi olma isteğinin, insanın kendisine özgü olanakları sayesinde gerçekleşeceğine inanan Rönesans insanı, önce doğaya hâkim olması gerektiği düşüncesi ile yaşadığı evren, dünya ve toplum hakkında bilgi üretme çabası içine girmiş, böylece bilimsel bilgi için yeni bir yöntemin keşfedilmesi gerektiğini kavramıştır (Kosifoğlu, 2021: 7). Bu keşif sürecinin temel öğeleri endüstrileşme/kapitalist sistem ve teknolojik gelişmeler olmuştur. İnsanlığın doğa üzerinde kurduğu üstünlüğün endüstri ve teknoloji alanındaki gelişmelerle paralellik gösterdiğini belirten Giddens’a göre (2014: 64):

“Bilim ve teknolojinin güçbirliği ile biçimlendirilen modern endüstri, doğal dünyayı önceki kuşaklarca hayal bile edilemeyecek yollarla değiştirmektedir. Yerkürenin sanayileşmiş kesimlerinde –ve artarak, her yerde- insanoğlu *yaratılmış bir çevrede*, bir eylem çevresinde yaşar; bu çevre, kuşkusuz artık yalnızca doğal değil fizikseldir. Yine yalnızca kentleşmiş alanların kurulmuş çevresi değil, diğer birçok yörede insan eşgüdümü ve kontrolüne tabii olur”.

Kılıçbay ise Giddens ile benzer bir tespit yaparak, kapitalist faaliyetlerin artışıyla doğadaki bozulmaların paralel seyrettiğini belirtir. Ona göre modern dönem öncesi insan doğanın verdikleriyle yetinen ve küçük bir hareket alanında etkin olan insanken; kapitalist faaliyetlerin artışıyla birlikte doğayı örgütleyen, tamamen kendisine bağımlı ve istediği gibi yönlendirebildiği bir alan haline getiren insana bürünmüştür (Kılıçbay, 1989: 36).

Doğanın artık bir organizma değil bir makine gibi görülmesi, insanın ve toplumun doğaya dair tavırlarını da büyük oranda etkilemiştir. Makine-dünya görüşü diyebileceğimiz bu görüş, dışarıdan etkili olan, dışsal bir yaratıcıyı ve kendi ilahî yasasını dünyaya egemen kılarak onu yukarıdan yöneten monarşik bir tanrıyı ima ediyordu. Fiziksel olgular hiç bir şekilde ilâhi değildi ve bilim böyle bir tanrıya inanmayı giderek zorlaştırdıkça, ilâhi unsur, bilimsel dünya görüşünden tümüyle kayboldu ve yerine, Batı kültüründe belirgin olan manevi bir boşluk bıraktı (Cevizci, 2001: 182). Cevizci’nin manevi boşluk dediği sürece Yaylı, doğanın lâikleştirilmesi der ve bu felsefî temelin ruh ve madde arasındaki ayrımcılığı yaratan Kartezyen düşünce olduğunu savunur. Yaylı’ya göre (2006: 72) bu ayrımcılık sonucunda, mekanik bir sistem olan dünyanın, gözlemci olan insandan hiç bahsedilmeden, tamamen betimlenebileceği düşünülmüştür. Böyle nesnel bir doğa tasviri de pozitif bilimin ideali olmuştur.

Mekanik doğa anlayışıyla doğanın bütün kaynaklarını ve sınırlarını büyük bir iştahla keşfe çıkan insanlık, doğada bulduğu bütün kaynakların sınırsız olduğunu düşünmüştür. Bu düşünceye göre, kaynaklar bize sonsuza kadar yetebilirdi. Zenginliğin kaynağı olarak görülen toprak ya da yeryüzü kaynakları sınırsız olarak düşünülmekteydi. Ancak bunun böyle olmadığını Thomas Malthus kanıtladı. Malthus, kaynakların sınırlılığına ait bulguları ortaya koymasıyla doğaya yönelik acı gerçek de ortaya çıkmış oldu. Sınırsız ihtiyaçların karşılanma alanı olan doğanın sınırlı oluşu nedeniyle yakın zamanda tüm ihtiyaçları karşılayamayacağı kanıtlandı. Bu durumda insanların sınırlı doğal kaynak uğruna çetin mücadele etmesi gerekecek ve güçlü olanlar hayatta kalacaktı. Malthus, kendi başlarına bırakıldıklarında, insan nüfusunun çok hızlı arttığını, her yirmi beş yılda nüfusun iki katına çıktığını hesaplamıştı. Ancak besin kaynakları hiçbir şekilde bu hızla çoğalmıyordu. O halde yapılması gereken şey, nüfusları kontrol altına almak ya da bir kısım insanların (ki bunlar yoksul bölge insanları) nüfuslarının azalmasını sağlayarak, güçlü olanların sınırlı kaynağı tüketmesini sağlamaktı. Savaş, kıtlık ve hastalık gibi felaketler insan nüfusunun hızlı çoğalmasını engelleyecek başlıca felaketler olarak kullanılmaya başlandı. Böylece bazı insanların yaşaması için diğerlerinin ölmesi durumu ortaya çıktı (Yaylı, 2006: 74). Darwin'in Evrim teorisinin farklı bir yorumu olarak ortaya çıkan Sosyal Darwinizm teorisi ise tam da güçlü olanın galip gelmesi durumunu meşrulaştıran bir teori olarak ortaya çıkmıştır. Bu teoriye göre insan doğada var olma savaşı ile mücadele halindedir. Söz konusu bu yaşamsal mücadele doğanın meşru ve değişmez bir yasasıdır. Dolayısıyla insanın bu mücadelede vereceği savaş, esasen doğal bir savaştır. Bu yolla ırkçılık, faşizm, komünizm, emperyalizm adına yapılan bütün çatışmalar, güçlü milletlerin zayıf gördükleri milletleri ezerek yok etmesi, bilimsellik kisvesine bürünmüştür. Barbarca katliamlar yapanlar, insanlara hayvan gibi davrananlar, milletleri birbirlerine düşürenler, ırklarından dolayı insanları hakir görenler, haksız rekabetle küçük işletmeleri kapattıranlar, fakirlere yardım elini uzatmayanlar artık kınanmayacak veya engellenemeyecekti. Çünkü onlar bunu "bilimsel" bir doğa kanununa uyarak yapıyorlardı (Yaylı, 2006: 76). Hem Malthus'çu teori hem de Sosyal Darwinizm teorisi insanın makine-dünya görüşünün insan-doğa çatışmasını, insan-insan çatışmasına dönüştürmenin bir örneği olarak karşımıza çıkmaktadır.

Üretici olmanın getirisi olarak dünyanın kapasitesinin üzerinde bir nüfus artışı meydana gelmiş ve çevre koşullarının hızla tahrip olmasına neden olmuştur (Kılıçbay, 1989: 36). Endüstrileşme, teknolojik ve bilimsel gelişmeler neticesinde doğanın efendisi haline gelen insan, "üretici bir güç olma özgürlüğü olan" doğanın karşısına "çalışma gücü olma özgürlüğüne sahip bir varlık" olarak

konumlanmış ve doğa, ekonomik bir üretim faktörüne indirgenmiştir (Baudrillard, 1998: 49). Baudrillard'ın insanın doğayı ve çevreyi dönüştürme sürecini açıklamada yapmış olduğu tespitler çarpıcıdır. Ona göre etrafımızı kuşatan doğa yok edilmiş ve yerini göstergeler almıştır. Gerçek ya da orijinal olanın karşısına, onun bir göstergesi olarak konulan simülasyonlar, artık gerçekten ayırt edilemez ve doğal olanın yerine ikame edilir olmuştur. “Yeşil kent” örneği üzerinden bu durumu açıklayan Baudrillard, bütün bir ormanın kaldırılarak gösterge olarak birkaç ağaçla doğanın yeniden canlandırılmasının bir doğallaştırma süreci olduğunu belirtmektedir (Baudrillard, 2017: 55-56).

İnsanoğlunun ilk çağdan itibaren doğa ile olan münasebeti son noktada yine kendi felaketi haline gelmiş oldu. Doğanın manevi, kuşatıcı, narin olduğu görüşünün yıkılıp, güç elde etme adına sömürülmesi ve insanoğlunun üzerinde imparatorluğunu kurduğu bir alana dönüşmesi, yine insanlığın zarar faturası haline geldi. 20. yüzyılda güç olarak algılanan bilginin ve onun verdiği güçle doğaya hükmetmenin zararları ortaya çıkmaya başladı. Özellikle İkinci Dünya Savaşı ve sonrasında kimyasal, biyolojik ve nükleer silahların ortaya çıkması bütün dünyanın dengesini değiştirmiştir. Japonya'ya atılan atom bombası ve Çernobil vakaları günümüzde hala bölge insanının pek çok hastalık ve doğal felaketlerle boğuşmasına yol açmaktadır. Buna göre bilimsel teknoloji yoluyla insanın doğa üzerinde kurduğu egemenlik kendi felaketinin başlangıcı olmuştur.

İnsanlık, kendi elleriyle oluşturduğu bu tahribattan şimdi kendine yapay bir doğallık inşa ederek, kendini doğa ile bütünleştirerek çıkmaya çalışmaktadır. Aslında bu bütünleştirme çabası insanın tamamen kendi eliyle doğayı düzenleme çabası olarak sergilenmektedir. Çünkü modern kent insanı için doğa, yabani, vahşi, korkulan ve denetlenmesi gereken bir alana işaret etmektedir. Bauman'ın bahçe-bahçıvan analogisi tam da bahçıvanlık rolüne bürünen insanın düzensiz ve güvensiz bulduğu doğayı düzenleme girişimini nitelendirmektedir. Bauman'a göre doğaya karşı duyulan bu güvensizlik, yaşamı ve insan ilişkilerini düzenleme arzusu, tam da modern kültürün mahiyetine uygundur. Bahçıvan rolüyle bahçe düzenlemesi işine giren modern insan, neyin yararsız, neyin ilgisiz, neyin zararlı, neyin yabani olduğunu kendi belirlemekte, çeşitli araç ve malzemelerle doğaya dair bir düzenin tahsis edilmesi görevini üstlenmektedir (Bauman, 1997: 125-126). İnsan bu yolla kendine yapay bir doğallık inşa ederek, korkularını denetim altında tutmakta ve güvenilir bir alan oluşturmaktadır. Gökdelenler arasında yer alan park ve bahçeler, güvenlik tarafından kontrol altında tutulan milli parklar, sahil şeritlerinin doldurularak yürüyüş alanlarına çevrilmesi, sitelerin içine yapılan peyzaj alanları modern insanın yapay doğa inşasına

örnek olarak verilebilir. Bu, aslında insanın doğaya dair verdiği tahribatında üstünü örtme çabasıdır. Böylece gerçekte doğanın ne olduğu ile asla ilgilenmeyen insanlık, kurguladığı yapay doğanın gerçeğin yerini almasıyla yetinmektedir. Mekanik dünya görüşüne göre “ehlileştirilmemiş” bir doğanın modern insanın hayatında yeri yoktur. Yapay doğa alanları üzerinden medeniyet alanları olarak yükselen şehirlerin içine, doğa da medenileştirilerek insan eliyle yerleştirilmektedir. Üstelik tam olarak nereye yerleştirileceğine de yine modern insanın kendisi karar vermektedir.

Bilgiye yüklenen anlamda doğa (kozmos) fikrinin değişimi organik doğa anlayışından mekanik doğa anlayışına doğru değişme ile sonuçlanmıştır. Bu değişim ile birlikte doğal kaynaklar yoğun olarak sömürülmüş bunun sonucunda ise daha fazla çevre kirliliği ve ekolojik felaketler ortaya çıkmıştır. Günümüz insanının en önemli sorunları arasında su, hava kirliliği, asit yağmurları ve küresel ısınma sayılabilir. Ozon tabakasının ne kadar incelendiği ve yakın zamanda delinip delinmeyeceği, iklim değişikliği sonucu ortaya çıkacak felaket senaryoları da bugün hepimizin kafasındaki sorulardır. Yaylı’ya göre (2006: 68):

“İnsan üzerinde yaşadığı yerküre ile hesaplaşmaya girdiğinden beri, oldukça uzun bir zaman geçmiştir. Bugün insanın kendi genetik doğası üzerinde bile denemelerin yapılabildiği bir duruma gelinmiştir. Bugünkü medeniyetine bu çabalarıyla ulaşan insanoğlunun doğa ile ilişkilerindeki radikal dönüşümün ürünü olan bugünkü Batı uygarlığı, ürettiği bu muhteşem (!) sonucun bedellerini tüm insanlığa ödetmiştir/ödetmektedir”.

Şimdi günümüz insanı, yüzyıllar öncesine dayanan bilginin güce dönüşmesi anlayışının kendisini bir sona hazırladığının farkına varmıştır. Ancak bu farkındalık geç kalınmış bir farkındalıktır. Yüzlerce çeşitteki hayvanların avlanma politikasına uygunsuz bir biçimde öldürülmesi, türlerinin yok olması, ağaçların, ormanların, toprağın kurutulması, doğal çevrenin tahribatı ve endüstri kentlerinin imarı insanlığın çetin bir azabı haline gelmiştir. Bugün bir kısım insanların ekolojik-çevreci faaliyetleri ile doğadan özür dilemeye çalışıyoruz, ancak insanlığın ona bugüne kadar hak gördüğü muamele doğanın bize tekrar kendini açması için geç kalındığını göstermektedir. Doğaya yaşatılan cehennem, bugün kendi cehennemimiz olmaktadır.

Sonuç

Günümüz modern toplumun kendinde hissettiği en büyük mahrumiyet temiz bir hava, temiz bir çevre, yani temiz bir doğadır. Bugün hissedilen bu mahrumiyetin, insan-doğa birlikteliğinin 18. yüzyıl itibariyle yıkılması sonrası ortaya çıkmış bir mahrumiyet olduğu kesindir. İnsanın kendini

doğanın bir parçası olarak tanımladığı ve bir özne olarak kendini merkezileştirmedığı dönemlerde organik bir doğa anlayışı bulunmaktaydı. Bu anlayış doğayı “ana” gibi tasvir eden, bütün varlığını doğanın verecekleri ve vermeyecekleriyle tanımladığı bir anlayıştır. Yağmurun yağmadığı veya az yağdığı zaman, mahsül alamayacağını bilen insan, doğa karşısında boynu büküktü ve doğadan kendisine vermedikleri için bir intikam alma peşinde de değildi. Ancak Aydınlanma ile birlikte ortaya çıkan fikri ve bilimsel değişmeler hem doğaya dair üretilen bilgi ve bilim anlayışını değiştirmiş hem de insanın bir özne olarak kendini evren merkezci bir anlayışla yeniden konumlandırmasının önünü açmıştır. Paradigmadaki bu değişime temel olan faktörlerin neler olduğu çalışma boyunca ele alınmıştır. Buna göre hümanizm, pozitivism ve kapitalizm insanın evren anlayışını mekanik bir boyuta taşımada en temel faktörler olarak karşımıza çıkmaktadır. Hümanizmin insanı tanrının yerine ikame etmesi ve evrenin merkezine etken bir özne olarak geçirmesi; insan-doğa ilişkisine dair üretilen bilgi, hakikat ve bilim anlayışını kökten değiştirmiştir. Geleneksel bilim anlayışının doğayı olduğu gibi bırakan, doğadan öğrendikleriyle yetinen ve doğaya hükmetmek adına bir güç niteliğinde bilgi üretmekten azade olan özellikleri, ekolojik bir özellik taşıyordu.

Pozitivizmin, bilimlerin son merhalede erişeceği yegane bilim olduğu anlayışının hakim paradigma olarak ortaya konmasıyla birlikte, doğayı makine gibi gören nesnel bakış hakimiyetini kurmuştur. Makine dünya anlayışı, artık o makineyle dilediğiniz gibi uğraşabilme yetisini de size kazandırıyor. Artık doğadan elde edilecek kaynaklar için doğanın karnını dilediğiniz gibi deşebilir, hatta gizli sırlarını size vermesi için işkence bile edebilirsiniz.

Kapitalist sistemin gelişimiyle birlikte ise kentsel nüfus artmış ve büyük merkezlerde toplanan insanların toprakla olan metabolik ilişkisi bozulmuştur. Kapitalist faaliyet artışları, doğanın düzeninin bozulmasıyla paralellik göstermiştir. Eski çağlarda doğanın verdikleriyle yetinen insan; kapitalist düzende doğayı örgütleyen ve doğayı istediği gibi yönlendiren insan haline gelmiştir. Bu durum doğanın büyük bir hızla doğallığını yitirmesine ve kaynaklarının azalmasına yol açmış; bunların ötesinde insanlığın doğayla girdiği savaş, insanın okları kendine çevirdiği bir savaşa dönmüştür. Organik doğa anlayışının hâkim olduğu dönemde insan, küçük bir hareketlilik alanına sahipti. Kentleşmenin artışı ile birlikte insanın etkinlik alanı genişlemiş ve kendi yaşam alanıyla doğa arasında keskin bir sınır çekilmiştir. Çünkü doğa ehil olmayan ve kural dışı olarak görülmüş, bu haliyle medeniyet alanlarında kendine yer bulamamıştır. Doğayı algılama biçiminin dönüşümüne bağlı olarak yaşanan kırılma süreciyle, yapay bir doğallık üretimine girilmiştir. Artık

insanlığın doğadan anladığı şey, planlanmış alanlar olan yeşil alanlar, park ve bahçeler ve doğa temasıyla üretilmiş alanlardır. Modern insan kendinde hissettiği temiz doğa yoksunluğunu yapay doğa üretimiyle gidermeye çalışsa da, bu yalnızca gerçeğin yerine ikame edilen bir yapaylık yahut yapay bile olduğu fark edilemeyen “simülasyonlardır”. Modernite ile birlikte bilginin güce dönüşmesi anlayışı, insan-doğa ilişkilerinin organik bir ilişkiden mekanik bir ilişkiye dönüşümü ile sonuçlanmıştır. Ekolojik ya da çevreci hareketler ile bu mekanik anlayışa bir karşı duruş oluşturulmakta; doğanın sömürülebilir ve insanlık için dışsal bir kaynak olma özelliği değiştirilmek istenmektedir. Ancak bu çabanın kendisi bile yeni bir sermayelendirme sürecine maruz kalmakta, doğayı korumak sermayenin kar düşüncesine malzeme haline gelmektedir. Sonuç olarak doğaya dair mekanik anlayış, her düşüncede kendini tekrar ederek yıkıcı bir özellik göstermeye devam etmekte, korumacı anlayışın önüne geçmektedir.

Kaynakça

- Arı, B., 2020. “Tüketim Mekânlarında İnsan-Doğa İlişkisinin Yeniden Kurgulanması”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Arslan, H., 2007. Epistemik Cemaat Bir Bilim Sosyolojisi Denemesi, Paradigma Yayıncılık, İstanbul, 232s.
- Bacon, F., 2008, Yeni Atlantis, (Çev. Ç. Dürüşken), Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 158s.
- Bauman, Z., 1997. Modernite ve Holocaust (Çev. S. Sertabiboğlu), Sarmal Yayınevi, İstanbul, 301s.
- Baudrillard, J., 1998. Üretimin Aynası (Çev. O. Adanır). Dokuz Eylül Yayınları, İzmir, 152s.
- Baudrillard, J., 2017. Tüketim Toplumu (Çev. N. tural, F. Keskin). Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 272s.
- Cevizci, A., 2001. Onyedinci Yüzyıl Felsefesi Tarihi, Sentez Yayıncılık, Bursa, 376s.
- Cevizci, A., 2009. Felsefeye Giriş, Sentez Yayıncılık, Bursa, 288s.
- Demirhan, A., 2004. Modernlik. İnsan Yayınları, İstanbul, 120s.
- Erzen, J. N., 2006. Çevre Estetiği, ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık ve İletişim A.Ş. Yayınları, Ankara, 155s.
- Giddens, A., 2014. Modernliğin Sonuçları. (Çev. E. Kuşdil), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 181s.
- Görmez, K., 2020. Çevre Sorunları, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara. 188s.

- Henry, J., 2011. Bilim Devrimi ve Modern Bilimin Kökenleri. (Çev. S. Değirmenci). Küre Yayınları, İstanbul, 145s.
- Heywood A., 2013. Siyasi İdeolojiler, (Çev. A. K. Bayram, Ö. Tüfekçi, H. İnaç, Ş. Akın, B. Kalkan), Liberte Yayınları, Ankara, 417s.
- Kılıç, Y., 2015. "Hobbes, Locke Ve Rousseau'da "Doğa Durumu" Düşüncesi", Temaşa Erciyes Üniversitesi Felsefe Bölümü Dergisi, (2), ss. 97-117.
- Kılıçbay, M. A., 1989, "Çevre'nin Çerçevesi", Türkiye Günlüğü, (3), ss:35-38.
- Koçak, H., A.A., Koyuncu, 2014. "Modern ve Postmodern İnsan-Doğa Anlayışına Eleştirel Bir Yaklaşım" (Ed. M.D. Karacoşkun), Çevre ve Ahlak Sempozyum Bildiri Metinleri- Gelenek, Modernizm ve Post Modern Anlayışlarda Çevre-Ahlak İlişkisi, Gaziantep, Gaziantep Üniversitesi Basımevi, ss. 677-688.
- Kosifoğlu, E., 2021. "İnsan Doğa İlişkisi Çerçevesinde Modada Sürdürülebilirlik ve Ekolojik Moda Anlayışının İncelenmesi", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Küçükali, R., H. Akbaş., 2016. "Bilimin Evrene Müdahalesi Bağlamında Bilim-Evren İlişkisi", Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 20 (2), ss. 677-686.
- Ströker, E., 2005. Bilim Kuramına Giriş, (Çev. D. Özlem), İnkılap Kitapevi, İstanbul, 174s.
- Prigogine, İ., 2004. Kesinliklerin Sonu. (Çev. İ. Şener), İzdüşüm Yayınları, İstanbul, 216s.
- Tok, N., 2012. "Siyasal İdeolojiler", Siyaset Bilimi, (Ed. H. Çetin), Orion Yayınları, Ankara, ss. 117-179.
- Turgut, A. K., 2013. "İbn Haldun Felsefesinde Tabiat-İnsan İlişkisi", Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 31 (2), ss. 173-190.
- Yaylı, H., 2006. "Mekanik Düşünceden Ekolojik Düşünceye: Yeni Bir İnsan-Doğa İlişkisi Tasarımının Doğuşu", Sosyoloji Konferansları Dergisi, (34), ss. 67-82.